

1874

Landsmåls- och Folkminnesarkivet
Uppsala

DALARNA

Å1

Ericsson, Back Olof, 1928

Svar på ULMA:s frågelista 12 Fäbodväsen

40 bl.4:o

3 teckn.på baks.

av s.6,8,10

1874

L.L.

Exc. av S.Björklund.

bl. 1.

Om fäbodväsendet, Upppteckning av Back O. Ericsson
från lps socken Dalarna född 1869

h. 4. 11. m. 1.

Fäbodväsendet var ett lifsvilkar för Dalarna, folket i gamla tider, då all odlad jord skulle besås med brödsädel, hvar för man Back Olof fick se sig om efter beten för kreaturen ^{Ericsson} under sommaren, samt sädja till backstogar för slätter, ett få hä till vinterfoder - i regel, var fäbodarna beskaffade så, att det befanns backstogar s. k. backslag till hvars ack ens fäbagårdar, som låga lika som i byar eller klungor med sina stundom tränga fägätter och ibland stosa via "vida" fäbackar, samt förörsikt vändalöst stosa lötes "betenssäden" eller lötgångar. Själva benämningen i dagligt tal, på fäbodarna var beur, varvid flera mera besuttne "sihare" kunde hafva både höst, lädigs och sommarsbodar, beur

Landsmålsarkivet Uppsala 1874
Back O. Ericsson. 1928. ÅL
Ländsm. Upps: 1874 DAL.
Back O. Ericsson Frs 1912. ÅL

hvilka vissa påbudur under tidernas lopp
 blifvit delvis upphädda och folket blifvit
 hafvande der för jämnan "ständigt", i fråga om
 husena der, så skulle det ^{vara} fullt upp med
 hus av alla slag, fastän i mindre omfattning,
 men allt av timmer, hvilket var riklig
 tillgång på, — i fråga om skogsmarker, då
 fans benämning på hem och utskogar,
 vi hade närmast getrisskogen, på hedmarker=
 na, der man nådde tallris åt getterna som
 då fans i stora skrockar, dessa benämningen,
 sedan hade man timmer skogen och veskogen
 litet längre bort från byn, sedan alltså
 längst bort, der fans utskogar, stundom
 med påbudskogen tilldelad, de sedan
 med de största arealerna, hvarvetur de
 benämnes också för den i den trakten, —
 hemtrakten, mellan och "långt" tratlands

Landsmålsarkivet Uppsala 1874
 Back O Ericsson 1928. ÅL

DAL.

Frgl. 12

Landsm. Upps. 1874
 Back O. Ericsson. 1928. ÅL

I flesta fall så flyttade hela hushållena
 med till beuan "fäbod" ty det fanns mycket
 sysselsättning här var och en av husets folk,
 d. v. s. nystänga och läga säggälan "gärdesgårdar"
tabb äm huser "nya tabb på huser", nya hus
 bygges, å kvinnorna skulle säpna kvist på
 huckslagen, efter sägning på hästen förut.
Olika benämningar, på de små odlade ädelapparna,
 som brukades besti beuan "vid fäbodarna"
rovgälä, tjällesgälä, stor och lisl gälä,
tömte, omkring gården, kärgälä, "kälgården",
kärgälöstäppan, fadderlappen, den sista, En
faddergräva, som odlats av en kär Guffar "fadder"
Benämningar på slagtakter, sveden, brätt-
sveden, larsveden, tjarsveden, sücksveden, Täck-
svén, tärfallit, stor och lislsvén, vålsvén,
skärsiltäkten, bäckbergsängarna, skärsiltäkten,
Börningälä, larsväkten, hucksmässa, etc.

Landsmålsarkivet Uppsala 1874
 Back O. Ericsson. 1928. ÅL

DAL.

Frgl. 12

Landsm. Upps. 1874
 Back O. Ericsson. 1928. ÅL

Alla äkerlappar, slagtegar, och tåkter vara,
 var för sig, inbägnade med bastanta
 gårdsgårdar stängda med både 3 a 4 vias
 på hvarje stjärna d. v. s. cirka 1 meter mellan
 vart stjärna, dock blef den nägre av 4 vias.
 Då skördetiden närades vid hembyen
 draga en del av gårdspolket då hem
 medtagande några getter, får ett få mjölke
 till hushållet den tid skörden pågick,
 sedan Tillbaka till badam "på badam" och
 fortsätta med harkslagsarbetet med elstift
 hässer, Harkslagarnas uppkomst, har
 nog kommit till, från svedjelandens räj-
 ning, då var och en var skyldig ett hugga
 slag och bränna, varefter på visan mas-
 kes såddes svedjesåg mellan stubbarna,
 hvilket icke är förhållandet från äldsta tiden
 ty då brändes ä såddes för betet och slagar.

Landsmålsarkivet Uppsala 1874
 Back O. Ericsson, 1928. AL

DAL.

Frgl. 12

Landsm. Upps. 1874

Back O. Ericsson. 1928. ÅL

Detta kallades för ett Täckstä, än ä bosta i Täckstä,
 "beredis täcktmarker eller slätterlugar" med
 stängsel. - i ärsigt för beten, var det ett gå ä
gäta "ledsaga och vakta kreaturen" från dem
 till egenvärsta "växt opp på nytt" ymniga beten
 och vatten för att dricka, vid de olika belägna
lätgångarna som hade namn efter berg
 därinnom samt dels efter det och det grufvällit,
 och den och den sjän, eljest i större omfattning
 var det den och den påberläten som t. ex. p.
Blåbalöten, Halgårdslöta, Helgbo, Fjortbo, Busmass,
Solbergs, Timmersmass, Bäckbo, Varås, Lösskogs,
Brjngoba, Vargbergs, Lätstäcktlötarna, Finbo ä
Spjutsjä skogsöt, vid vissa lötis som
 låga nära inpå varandra, stängdes och
 skildes dessa med lätgäl "gårdsgärd" (mellanlötar)
 så att inte kreaturen skulle bost blandas
 ä inte hitta hem, samt bostjälas.

Landsmålsarkivet Uppsala 1874
 Back O. Ericsson. 1928. AL

DAL

Frgl. 12

Landsm. Upps. 1874

Back O. Ericsson. 1929. AL

Bodl.
 lötgård

Fäbälägenheten bestod av hus efter såväl i
 lägenhet, eller efter kreaturenas antal, tillräckligt
 hus, då en kunde förmera sig "färmägare"
 I regel en stuga 1 rum med en liten kammare
 intill, fjärsot, lada, 2 a 3 hövadar stundom gas-
 badar med postlida och stall för en häst intill,
 för det mesta varo husen placerade som en
 pykret om gårdspalansen, där omkring gårdens
 fäktur med fäbäckan rastplats då krittan
 "kreaturen" komma hem i ti "innan kvällen".
 Se skissen, äro en gammal fäbäl i andra
 sidan, i regel var stuggu (stugan)
 placerad på norra sidan, fjärsä (ladugården)
 på den södra mitt ertat, — gängse sed,
vall (vallar) är någon ting som är gemen-
 samt t. ex. pl. svinvall, slättervall, lätvall.
 Tillhörande varo och ens bya, eller
 fäbälag, bealag.

Landsmålsarkivet Uppsala 1874
 Back O. Ericsson. 1928. ÅL
 DAL.

Fgl. 12

Landsm. Upps. 1874
 Back O. Ericsson 1929. ÅL

Ord. :
 vall m.

Skiss öfver en gammal jäbock

Kopia från Institutet för språk och folkminnen, Accnr. 1874, B.O. Ericsson, Dal

bl.
40.

8. Lågnar och folkets sårande påbudsord.

Inte underligt, då man första dagen kom till fäboan, det kunde kännas lite underligt, när man varit bästa desifren, hela vintern med dess helgdags och Julfirande, och vilken här i boan som firat hjäljarne här, om icke tantarna och mycket annat ~~at~~ andersvåsen som stannat kvar, hvar för hvar, vilken vid instigandet kunde säga: Vi kommer vi nu! Ni få fullt med er nu! om ä fins någon inne här) vi ska vä här en sällsam till nu. Men, för ett litet på den beklämning, som såldes, började man litet till mans, gnola på någon litgick ut på fäboan, och bland andra sjungs-Tjeller i toven, talg man i skogen, vinde ha bunda de, löska löste de, - ä mig vilte de välta.

Landsmålsarkivet Uppsala 1874
Bäck O. Ericsson. 1928. AL

DAL.

Frgl. 12

Landsm. Upps. 1874

Bäck O. Ericsson. 1928. AL

väl ta?

bl. 7.

Kästan är till varje påbud, var det,
och hans stora slätterängar slagängan
som varu uppdelade i vissa sätter
^{twilke}~~och~~ ägdes och brukades av utbyspälke
(folk från olika byar frammi hemsockna.)
I en påbestuga skulle det finnas olika
starkor på grytorna, den största var
ostgryta, som jemväl brukades för mäs-
mårskakning, sedan hade man den van-
liga vällingsgrytan, dessa vara gjutna
med äran, för ett sättu i ett putan en
(jersten i bäge) ett hängus i trunan
över elden, sedan hade man en grüt-
gryta med skaft injuret vid sidan
hållades för skaftgryta, och så skulle
det finnas en ^{två} skaftgrunnar en större
och en mindre, som varu smidda,
starkor i alla dessa, varisade ofta husvärdets starkor,

Landsmålarkivet Uppsala 1874
Bäck O. Ericsson. 1928. ÅL

DAL.

Fgl. 12

Landsm., Upps. 1874
Bäck O. Ericsson. 1923. ÅL

bl. 8, a

I sednare tid, förekommo även ett in-
stänga vissa omsäden till hagar, av mindre
omfång, för kalphar, kalphvar, fölmäres, "sta
med nyfädd fjäl, samt lantbrukar "tacker
med nyfädda lam". Benämningen på sådana
hagar blefvo, kalphagen, fårhagen, var det
t. ex. p. mycket små inhägnader så blef
namnet kritersgåla möjligtvis något shags-
gåla, uppkommet efter någon beqväm kol-
battu eller kolning av milar försigtigt,
sådana inhägnader på dessa kunde vara
endast med risbrätor "kullhuggen skog
på varandra" hvilket betraktades som barä
stämp "elåligt". Ingångsöppningen till
dessa fjällar bestod icke av grindar, utom
i flesta fall ett le 6 a 7 st. stänger, lika
i längd, insylade med vänder än "var sin
änkla" i tvärne stämpas, se anstämels tecken.

Landsmålsarkivet Uppsala 1874

Back O. Ericsson. 1928. ÅL

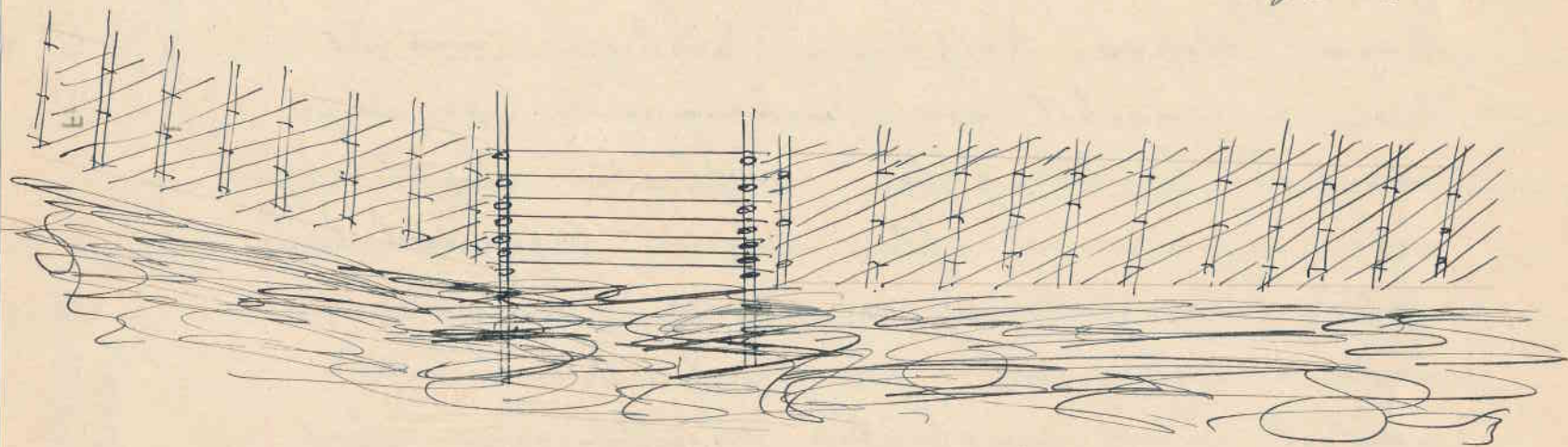
DAL

Fgl. 12

Landsm. Upps. 1874

Jack O. Ericsson. 1928. ÅL

skissa om ett le med gässpål eller
sägån!

Landsmålsarkivet Uppsala 1874
Back O. Ericsson. 1928. ÅL
DAL.

Frgl. 12

(Mjälkhammare, träig och mjälkstige hos beskrifvito förnt)
 Bäddarna i så väl på bastugen som i liggboden
 bestod av holm, deropå ett slasfäkel "väfnad
 av linnetrasor" med kudde av myrden
 ett renbrä "lakan" över kudden och en del av
 liggplattan, samt afvån på sig, en fjärskinsfäll
 med avstubbad ett för summaren och med
 löng och på senas kallare årstid, väggfaste
 sängar var vanligt, och med ett härn av
 summet, så att endast en gufvel och en
 löngsida behöfdes för ^{ett} på tvänne liggplattor
 i samma säng. Vid sängarna och i
 äfr äsrigt i summet kunde man pynta
 till "gösa fint" med lör och blomster
 särskilt med anseende, med fjärsängar
 fliskarner bäddar, samt togo hänsyn
 till, om det blef söndag eller helg,
 för heta familjepaltrats skull. —

Landmålsarkivet Uppsala 1874
 Back O. Ericsson: 1928. ÅL

DAL.

Frgl. 12

Landsm. Upps. 1874
 Back O. Ericsson: 1928. ÅL

Bl. 10 a

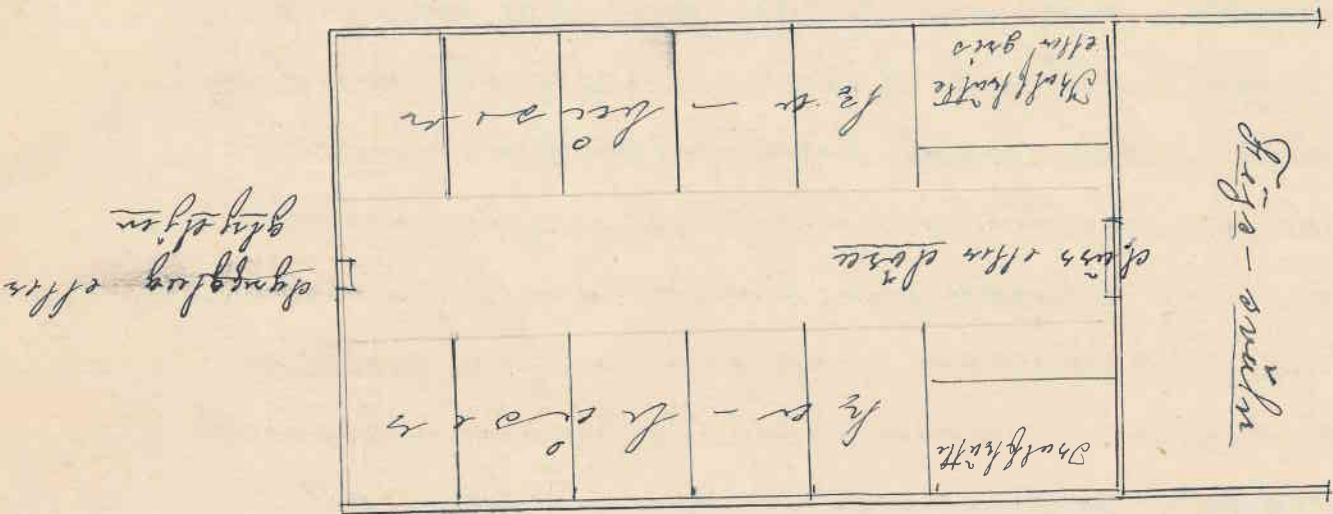
Frissemas "fähuset" beskaffenhet, (se omständlig skiss)
vara enahanda med de på byggen, dock ej så
varmbudda, och särskilja friso från på gitter,
sålides, från, get och krapis, krapisets inredning
var indelt i bås med höga båsbarrier emellan
inbarrade i väggstuckarna liksom gårdsgårds=
störpar med klupphuggna brädor resta på ändor
emellan krapbandna med granvidjor grävior
kornas bindalen vara länktåg "brida och snedda
bjärvidjor" samt en länk em kalsen ett
knäppan, länktåget var fäst ned väggen med
jernmärka matta, ingen kribba utan besitsera
fick äta sitt nattfoder på bara bakken
inri ändan på bålet, i vissa fullt påskram,
att någon "händig" gubbe inne sade man
elå, tillvredade en s. k. häck, högre upp i
bålet, med inbarrade kalpar "störst" som
en gränd med pinnar upp och snett ned mot väggen

Landsm. Upps. 1874

Jack O. Ericsson. 1928. J. L.

Plan över inredning i förberedelse

dynggryper eller
grynggryper

Landsmålsarkivet Uppsala 1874
Back O. Ericsson, 1928. AL
DAL.
Frgl. 12

uti hvitha hundar luggas lörkvistar såsom
 avslagna uglar och gröfre gräs, till födelis ut
 kriteran med avsigt att däm icke skulle
 dra in fäsa "intill sig" och spillas bort,
 å skull håll huru hända! när gång,
 ett genom beskifte blefva tvänne ägare
 en samma gård, då var i wanti, att
däm dela äpp husen åt vår si sia "sidu"
 eller vår sin ändu, så länge däm huru
 sänjes må hå, vårst vara må dyngstan
 då, ty då fick dä bi "bli", en dyngbalk
 mitti gluggen, Liduna hus, som Basta,
Skvattnarn, och säg, vara gemensamt för
 hela byalag, till och med skifteslag, ett
 efter som tillgång från bäckelrag och äar,
 Der hade man var sina delar säkmet
 i dyng, som var och en hade att utnyttja
 i så väl malning som sågning.

Landsmäsarkivet Uppsala 1874
 Back O. Ericsson 1928. ÅL

DAL.

Frgl. 12

Landsm. Upps. 1874
 Back O. Ericsson 1928. ÅL

Kreatoreren skulle alltid vara hemma
 till kvällarna - annars var det stor upp-
 ständelse i bealeget, man fick gå ut i
leta och hjälpas åt från flera gårdar, liksom
 att gå skallgång, läcka med tunor och ut-
 sap, namn på den å den kan eller kvigan,
 gålele det påren - sjäng man, tackan p. r. s. r.
r. s. r. an, tack a. a. a. n, p. r. s. r. an (hög a)
 var det kor som int ha kommit hem, så var
 det annan säng. - kan hem halvaan bra.
 ei - ei - m. - m. - m. ja tappa best mi skulle ha,
 sam hitta blun - blun - stjärna
 (ela fick ja hos sat - t. - t. - t. - lång basti
blunsteråsan! Tig sig sa grana, aspa ba mej,
äna läna, björstja löfva mej e risbasta
tä kvällan. Dack vid sådana sanna
 tunor, kunde kreatoreren häsa, på flera
 kilometers avstånd, och hitta hem
 de brände igen sina närbare lucktuner.

Landsmålsarkivet Uppsala 1874
 Back O. Ericsson. 1928. ÅL
 DAL.

Frgl. 12

Landsm. Upps. 1874
 Back O. Ericsson. 1928. ÅL

Spilla hus, med lässer och gluggar vara
maxt "groft" tillhuggna så att de skulle stå
säcken "mot" både björn och annat inkrång.
 hurvåder "groft" ä äbäkrut "bastant" stora björn=
 saxar lades i försät för honom, då man
 anade oriel och häst ä sett Björnsöan.

4. Organisation.

År 1818 blif sakens jure och strag skiftad.
 före denna tid, var det nog på annat vis
 med, och så påbåd förhållandena, då var det
 dotegentliga bya och budalag, hvar af påbåd=
 lötter och bymarker fått sina namn, turde
 ha varit sambud i påbådarne då, hvar af
 by och befogelen, har näst finnas till, på
 att hålla secla på den ä den parten, då ä
 den gärelgärdes-seven ett prapper eller stieba
 sam på var, angifven hur lång sträcka var
 och en lude i lätgärdesgård, ängsägård, m.m.

Älfti fanns några älderman som kunde
litä mer än andra, en sådan hade alltid
 och sålde om de flesta slagängstärpar samt
 den största gården, han skulle nog övervaka
 det hela, såväl enskilda, om det blif trätas
 och bråk emellan präster å grannar, till och med
 drags fram i bystämma som alltid höls på
 en sändags- eller middags, då gubbarne gingo
 tillsammans på präbuden för att uthandla
 vad som skulle, och icke vara, för då
häm ällä bykräses testäs "alla komma fram"
 manliga individer, som hade nåt ting att
 säga tä om! Det kunde uppstå tvister
 å trätas om sämästje "sämärke" som
 på något sätt ha kommit bort, ty det
 var mytje "många" säer "gräns" så till en gård.
 kunde hära ett tiotal tärpar och gåden
 spridda på olika ensäden, och olika järelarter.

Landsmålsarkivet Uppsala 1874
 Back O. Ericsson. 1928. AL

DAL.

Frgl. 12

Landsm. Upps. 1874
 Back O. Ericsson. 1928. AL

Under gätningen "att gå väll" bestämdes
 ett vist antal gätare "flickor eller pojkar" samt
 någon äldre person med, allt efter som
 storleken av kreaturens antal, kristskjärken
 blev stor den var för hela fäbodagst, en hölä
 för varje rotel kreatur, och skulle tusas om
 var sina dagar, hade man litä mä kritus
 "litet antal" kunde man slippa urdan med
 endast en dag i veckan, hade man däremot
 en stor skräck fick man beseä "bereda sig" på
 att ha två gätlagar i veckan eller för vistee
 som man sade, Förskam också, att vid vissa
 fäbodtrakter att man lände best bete, genom
 att en ägare på ett ensigt fäbodansäcke
 tog sig en kritus under sommaren mot
 endast den ersättningen, att en del hos vara
 mjälkrande, så att den ena fäbodkullen, hade
 fullt upp att göra ost i kobra mesmer "mesumär".

Landsmålsarkivet Uppsala 1874
 Back O. Ericsson. 1928. ÅL

DAL.

Frgl. 12

Landsm., Upps. 1874
 Back O. Ericsson. 1928. ÅL

Ty varitvis var det tvänne pössaner vid en
sådant påbud, och turade om ett vasu hölä
"gå nall" | Dän va i lag desi beuan.

5. Livet på påbudvallen.

I flesta fall, var nog husmodern med
vid påbudtiden, på vissa påbudar, särskilt
de större, medan andra tider då folket hade
gåsa i hembyn, endast en påbudjunta var
hvar att sköta om påbudäla "påbudbestyrst"
hvilken kallades påbudiga, för evrigt.
Hänvisas till frågelistan N:o 1 om mjölkhusköllning,
påbudstringen om djuren i ^{fäb.} beuan kallades saggel
"saguel", | Dä ha vusti mytje saggel i påbeuan
enkär sammern, "det har blifvit mycket saguel
i påbudan den här sommaren". Hämtringen dessfräm
blef när det fattades i hembyn, dock det mesta
fogs hem då man befrade flyttade hem.

Godbr: lag

Landsmålsarkivet Uppsala 1874
Back O. Ericsson 1928. AL

DAL.

Frgl. 12

Landsm. Upps. 1874

Back O. Ericsson 1928. AL

Fäbapigan — om den var lejd eller av
husets anhängiga, så var det vist vad
som skulle göras. Till och med fötledes
om hus mycket var och en hem med, förutom
de vanliga sysslorna, de skulle samma
linnekläder, ^{de} under vintern väfda linneväfvarna
till alla av husets folk, Tä ällä i husä.

göra stora knippen med länkor i länktåg, av
björkvidjar, barkade och fina, särskilt om det
skulle vara en skällenk länk för skällan
och skällkan, skälltacka, skällgoten, ty ett utaf
kvaternen av varje slag, skulle vara ledare,
även på det ena sidet, — ävenså skulle det
stickas strumpas, hvilket för det mesta
utfördes under gätningen av kvatern på
lagan i skagen, under sång och luktuner
till sina lysande skydelingar. (djuren)

Landsmålsarkivet Uppsala 1874
Bock O. Ericsson. 1928. AL

DAL.

Fgl. 12

Landsm. Upps. 1874

Bock O. Ericsson. 1928. AL

Urvælsens säng växelsdagar — brunde man samlas
 vid någon påbedgårdstuga eller luge, och höra
 någonting annat och glamstundas om, vad den ene
 och andre, hört i sett i skog och mark, om före-
 kälande olyckor, sjukdom på få och folk och deras
 bekämpande, samt verkningarna av de många hem-
 kurer som experimenteras med, om trollkonster
 och krutet, om sända "skagosä" och hennes
 ilpundighet, tuntestr. Dachs först som sist,
 om heliga ting, som äktenskap, trolofning,
 brytning, nattvard, om bryskullockars klång
 vid olika vädersleksvindar, om begravingar,
 enl. beskrifning i följande prägelistor.
 Men utelämnat, de hade nog sina särskilda
 tankar till lusedagkvällen, då gäntarna pynt-
 tade till sina sammen med luv och blumster,
 liksom lugen, då hembygdselans melodier

Landsmålarkivet Uppsala 1874
 Back O. Ericsson. 1928. ÅL

DAL.

Frgl. 12

Landsm. Upps. 1874
 Back O. Ericsson. 1928. ÅL

tanade fram, och såväl yngre som äldre,
 sprudlade av lifvet glädje. —
 Freläring till pigor, som tjänade, var inte
 mycket, men mat husrum, visser, och höll
 behärlighet, var det endast en sommarpiga
 så skulle hon ha med en mjölk till verk-
 ningen då hon slutade allt efter som
 hon skött sig i sitt uppdrag, detta kallades
 för, om skulle ha lite lissma, "extra"
 skulle vara belåten, Eljest var ^{dit} eftersträfvans-
 värt att få vara fäbopiga, hon kunde ofta
 få kräna för beändes län d. v. s. hon blif
sänkunn "sankustru" i guld, föränsigt hade
 nog pigorna många ärenden till fäboan!
 Förssta söndagen efter fäbökamrarnas
 benämnes för hem söndan då var det
 alltid mera folk på väg till kyrkan.

2
 Landsmålsarkivet Uppsala 1874
 Back O. Ericsson. 1928. ÅL

DAL.

Frgl. 12

Landsm., Upps. 1874
 Back O. Ericsson. 1928. ÅL

Ordb.:
 hem söndagen

skredade i sin sakenbruket båd gamla
 och unga, en särskild glasiu, vilade över
 de som varit bästa en tid av de unga
 jäntarna! Mikelsmässdagen var den egent-
 liga hemvändagen, då skulle alla hemnit
 hem, och tillackmed stökat endem sådes-
 bergringen i hembyarna, så då var det ett
 allmänt tillfästende, som till den stora heljen
 Gud, det var liksom en skärfäst för alla
 och en var, allt skulle pyntas och gäras samt
 bakas, trättas, bryggas, och gäras iordning mycket
 mat, hafva mat mässä "med sig" fram till kyrkan
 ty det var det gudstjänst hela den, samt
 dastikes som marknad i kyrkbyn (Holen)
Bröllop pånåhåll mä, samt vilare bland
 de viktigaste att förberedelser om fram-
 tiden Bröllop avhandlades. —

Landsmålsarkivet Uppsala 1874
 Back O. Ericsson. 1928. ÅL

DAL.

Frgl. 12

Landsm. Upps. 1874

Back O. Ericsson. 1928. ÅL

6. Flyttningarna.

Men såsönt var ett någon hade hemfärd,
 eller flösa, i vanliga fall räcker inte till
 mer än en färd, väglängden dit, varierade
 betydligt, en kunde ha en ända till 3 mil (30 km.)
 en annan bara 1 mil, en del desunder, vägarna
 vara långt tillbaka i tiden endast kolörstigar
 som så småningom räjdes till kärrvägar så
 att man kunde färdas med häst & kärran (och tillika)
 då va oskräpke duktigt "stusslaget" tå fär
 en lång bepperväg, må häst & kärra, hällst
 "eljest" varå föll snaras öt, än vägen va
stäckra - tå kläppja på hästsryggen,
Beppren va tå flytta eller, yms än plato
 eller ställen, eljest förskam samma uttryck
 vid bytning av hästar, ha du ymsa än häst
nu, eller uckra, med att byta om klädes,
 Man skulle gå i ti så man hön bytäm

Landsmålarkivet Uppsala 1874
 Back O. Ericsson, 1928. ÅL
 DAL.

Frgl. 12

Landsm. Upps. 1874
 Back O. Ericsson 1928. ÅL

1874

bläer "bläder" i häsk- kvartersä innan
man gick till häsk "kyrkan". Om man
skulle nå anarstans "på annat ställe" än
till och från påboan, så sade man fäsa,
hän fär på dit ä hit, hän ha pari ditn nu,
kärkärn mä hästn, kärkärn varä som också "körkärn"
skull här bufferspasa eller bufferslusa,
båtar användes der så kunde ske, t.ä. m.
på kreatur. Den bufferspasa bestod huf-
vudsakligast av matvaror mjöl, bröd, kött,
salt, men äfven kärsl, som frög, lockbyttas,
till och med kalpar och barn. I blöfsäck-
arne på hästryggen kunde det bland mycket
mycket annat, stiska, stiska upp ett
kalphufvend på ena sidan och ett barn =
hufvend på den andra sidan juanta någon
liten hilling, breve, allt i god säng!

Landsmålsarkivet Uppsala 1874
Bäck O. Ericsson. 1928. ÅL
DAL.

Frgl. 12

Landsm. Upps. 1874
Bäck O. Ericsson. 1928. ÅL

Bodbi. i
förf.

Var det lång väg, vara tå ta tia läätes
 nämligen ett stiga upp tidigt på våren
 "marschen" & eller 3 tiden för att hinna i ti
 färre kvällen, under sådana långa buffers-
 vägar fick man lov att rasta under vägen
 vid något härligt ställe där fanns bete och
 tillgång till vatten vattenställa. I gamla tidens
 företags förflyttningar, så snart på våren
 som marken började bli bar "sen från snö"
 då var det alltid smutt om fjällen, hvar för
 hvar tiden då till i början finge sna i sig
 en lång och tallsträtt, och trots det massen betot
 till en bärgare, så nog skulle alla flytta
 samtidigt, för hjälpas åt med hölä och
gätningar, det skulle överenskommas
 på förhand när bufferslugen skulle stunda.
 för alla som hörde till den å den tätningen.

Landsmålsarkivet Uppsala 1874
 Back O. Ericsson, 1928. AL

Landsm. Upp. 1874 DAL.
 Back O. Ericsson, 1928. AL

Back O. Ericsson, 1928. AL

bl.
84.

21:te hembyn, i forna tider var be-
skuffad som en fåvel i sednare tid-
språnstängda (med gärdsgärdar ~~och~~) lötgätter
efters vägarna ut till skogen, så att man
kunde teja hem kreaturen fr. bevar på efter-
sammanen, då sädesbärgningen skulle företagas,
t. ex. p. Baronäs den 24 Oktbr. "Bartolomeus" då tiden
var, för sädens mogna, då allt folk ut som
stug till buds, "fans tillhand" hade mycket ett gärd
med, som skära, lada in i ladorna, traska i bastu
säden, på bastu sedan och traska den, (förutom linet
som har ett krasittel) allt detta arbete var till
största delen kvinnors gärd, kararne de skulle
kära, pläja, i åkorn, kugga ved, stänga eller hängla
med rågullar som måste underhållas i så
stor mögenhet, sedan allt detta blifvit
understökatt då först till Häljarnasse 1st Nov.

Ordb.:
löt-gata

Landsmålsarkivet Uppsala 1874
Back O. Ericsson 1918 AL 874
Fgl. Back O. Ericsson 1928 AL

obs.

~~bara~~ ^{man} ~~in~~ väg ~~tå~~ ~~bedom~~ "flyttade till bakre till
 på ~~bedom~~ i vissa påbedlar kunde man stanna
 ända in i slutet Jul, just för födestillgången som
 kom från slätterängarna omkring hvarje påbed,
 dock det födes som blef kvar, hädes hem under
 vintern till hembyn. Då ~~vara~~ hemmehållna utaf
~~dän~~ alltså, både ~~hölar~~ i påbedullar, men ~~ta~~
 "tiden" gick så fast hemma, då allt besöket
 var tillsammans, så ä ~~stegint~~ på, ~~förens~~ man
 vända ~~än~~ igen. ~~Tå~~ ~~bedom~~ "tiden gick fast, tills
 man flyttade igen". då ~~ätes~~ igen samma ~~tämpa~~
 på första ~~läs~~ ~~lagen~~ "läste ut kreaturen" ~~vara~~
~~tå~~ ~~sänje~~ ~~ihop~~ ~~den~~ ~~djuren~~ se till så inte
 de stängde kvarandra fördesprade i sin yrse.
 och det, söka akta den för att de skulle bli
~~färgjard~~ "trölad på nå sätt" det kunde bli helt
 omelrotet! nästan i likhet med att fulle kunde

Ordb.:
 bod,
 bet. 2

Landsmålsarkivet Uppsala 1874
 Back O. Ericsson. 1928. AL

Landsm. Upps. 1874

DAL.

Frgl. 12

Back O. Ericsson 1928. AL

del.
26

2

blifva färhögst i hyskan, eller underskans
"annen samling" medlet var, ett kamma ihög
sig, det egentliga, efjes slag man in stäl ofvan
fähusdörren och arsenik i träskot, även syddes
in sådant i kaskällänken och i hästens grimma,
för ännu var det vanligt ett en karl skulle i
färing till fäboxen och bränna risvälar omkring
gården, hvilket även skulle fäskamma trolldam,
han skulle även blocka ut "hugga blockar" i träden
emkoren i lätgängen å efter lätvägarne, samt
iordning ställa det nädvändigaste, för tillkomsten
lägga i bas "färegärdet års midsummarläre som
oparato" skulle kreaturen då få arbeta, liksom
med det visnade blomstret efter krusarna,
strå selt i krebberne, för ett få kreatur
att trivas, och vilja gå och kamma hem,
stryka tjäree på länktagen som ^{de} bundas med.

Landsmålsarkivet Uppsala 1874
Back O. Ericsson 1928. AL

DAL.

Frgl. 12

Landsm. Upps. 1874
Back O. Ericsson 1928. AL

bl.

37.

Ett ordstäv som beqvædes alltid, och än
i dag sitteri "följt med" är när man blipt får,
blipt rempa "svansens tugel," en ku eller häst,
så skulle man låta djuret nasa "lekta" på,
biint maskälä skulle man säga zunger, betyder
"bli inte maskstulen" lika så vid färklippning
då ett får bliptit färdighlipt, så tag man saxen
och blipte av ullstråna på sjelfva nacken,
låt fåret lekta på, och sade i lågmäld ton
Nack på, nack på, så int däm maskälä
gå bäst sno, kam igen kuin, i tripses får
vär dag bättes i bättes. Betyder -
nas på, nas på, så int de maskälä elig,
gå bäst sno "hårläs" kam igen huden, och
tripses får varje dag bättere och bättere.
om man inte så gjarde, så var det ingen
vælsingvæls med det, uten var som ett stjåla.

Landsmålsarkivet Uppsala 1874
Bäck O. Ericsson. 1928. ÅL

DAL.

Frgl. 12

B. d. b. i.
mod-stjåla

möfäf dä

Landsm. Upps. 1874
Bäck O. Ericsson. 1928. ÅL

Förberedelserna till flyttning ifrån påboden var att dagarna först kräsa ut och sprida omkring gödseln på slugar och åkerlappar, clona in "se till redskap och metricaler" kam under tak, och då själfa buffarslugen kam, vara tå upp på atta må ljus i lykta, plucka med allt som skulle vara med i buffarslussä eller kläppje säckarne, om flyttningen skulle på detta sätt. Kreaturen skulle pudras ordentligt, om dem skulle stå bi, "stå ut" den långa påboden, att gå kam, sedan skulle det gåsas ost och kärna smör på sådant vis, gåsa stot på mjölk i grädda, kärna mjölk i vasslan gafs kreaturen tillbaka, så att de skulle åtminstone få nån ting, som var nå må "deltigt" den dagen, se vara se till ett fullt fick nån ting tå lips, som clam tyckte om, i det varst den berömde buffarsvällingen.

Codb.: lass n.

bl.
29

samt plöttgås "härngraädel" estmies "nyest
sam var. varm" junte smås i nissmår "mesest"
alla skulle ^{läpa} ett bastant buffers mätel. den dagen
återfärden företogs, inte underligt, att så många
som möjligt av husets folk ville vara med på
en sådan dag, då ordning och skick var sådana-
de, genare att alla härl och grytor skulle skuras
och blankas, särskilt grytorna ingnidat med fett,
för ett försökamma rost, och försiktigt hela stugans
innandömen gäras rent. Och med vilken
känsla av tillfredsställelse man förnam och
förnimmes då hela tåget satte sig i sarselse
med sång och hujning "melodi av hölas"
gav eka i skag och mark, hvilket inträde
tillkännagafs av krasatusen med sina krum-
bukter och hupprande, glädjepullu förnjäsam-
hetsyttringar - som till som lyfter en! till en
annan värld.

Landsmålsarkivet Uppsala 1874
Back O. Ericsson. 1928. AL
DAL.

Frgl. 12

Landsm. Upps. 1874
Back O. Ericsson. 1928. AL

bel.
30

Mången gång fängnades - skällkan, skälltacka,
i skällgeten, "de som skulle bäsa skällen"
med nya fina länkar om halsen, invisade
med röda band som blänkete - som till Högstids-
fest, det tydligen syntes, att skällkan härdde
sig stolt över pygelnaden, samt beläten med äran.

7. Vallningen. Med jättringen av kreaturen
var ganska viktigt och ansvarfullt den första
tiden på församlingen, då de många ungdomarna
skulle tåmas "läras" att ^{gå} vall och hålls må,
"hållas med" sina egna flackar, då dåm ällri
våri uta får! "alldrig varit i flack får", så små-
ningame lärde de sig, som det skulle vara,
och under sommaren, kunde hölarnas antal
inskränkas till endast två, och var det en
mindre påbud och int så många djur, samt
genom stängning av lätgälar "gärdsgårdar"

Landsmålsarkivet Uppsala 1874
Bäck O. Ericsson. 1928. ÅL

DAL.

Frgl. 12

Landsm. Upps. 1874
Bäck O. Ericsson 1928. ÅL

bl.
31

kunde hela flacken på gå sjelfria på lätan.
Mycket långt tillbaka i tiden, var svinagjorden
mycket stor, då finge de gå fritt å beta under
hela sommaren på ånsådena närmast byn.
Svarar benämningen svinnvall fått sitt namn
på det gemensamma undantaget, enl. skifteshandl.
år år 1818 erindras, samt enl. sägen, att svinen
samlades om nättarna, uti en naturen darade
trädbenaxna grapar, hvilka heta ^{"kallas"} svingrapar
än i dag, svingrapbacken på viss väg, svingrap-
mästja "mesther" å dito, gälä, pälä, etc. någon
viss byggnad svinen torde nog också funnits
på grund av vissu skiverande uttryck på någon
dålig byggnad, jussam e svinskul "likt eller
liksom", äfven namnet på svinnaktare var
en svinbrölä en sånse ställning, mot annan
brölä på andra djur, päbapiga hjälpsda elostädos.

Ord.:
svin

2

bel.
32

fåbajänta eller fåbokullar kunde såväl sam-
manliga, pojkar vara hölar "djursvaktare" ävenså
mindreåriga, men fördes därför, att dem skall
vä fässa "färsigkamma". ifall det bovade på
"kam på fruga", att skydda eller skrämma bort
svadjur och obehärliga, förekom även att de
skulle hafva något primitivt vapen mässå med
sig under vaktningen, ävenså någon gätväska "hund"
ibland, i flesta fall, var det husets eller de olika
familjernas folk som tillades om med vaktningen.
Futulet hölar "vaktjän" besvilde på anständiga-
heterna och fästlänningens spänning förekom
icke, då något sådant lidit arbetskraft var vanligt.
Vaktjänets utrustning, bestod vanligtvis av
bälte gätbälte med gätväska och slekvräska, sleskräppa,
med mjöl å salt, vaktbrunn eller bjärnbrun "vakter"
med band ärenså en liten näpverkante på ryggen ?

Landsmålsarkivet Uppsala 1874
Back O. Ericsson. 1928. ÅL
DAL.

Landsm. Upps. 1874
Back O. Ericsson. 1928. ÅL Frgl. 12

med mat, bröd, ost, missmes mjölkflaska lagguel en
trästam, smäret i en ask (en trä) eldan och diverse
släjdverktyg i lammarna eller piskan, slidknifven med
slidan, ^{samt} sätt ne livsamme, omkring midjan, lika för
manlig samt kvinnlig person, hvilka gräjer sattes
på, då de skulle ut i gata. Läsningstiden då kreaturen
skulle ut, var vanligt vid kl. 8 tiden ^{f.m.} (särskild värdst
det medgåfve, dock under högsommaren då brans
och kvätt insattes husrade, var läsningstiden kl. 4
på morgonen och de kamma igen hem till middag
för ^{sätt} vila sig på gäst från solbotten, till kvällen,
då det lästes igen pinga ut och betu på kvällen
ett tag, då vakkullen följde dem, hvilket tycktes
behagade kreaturen, de följde villigt med hvast
han gick, helst "eljest" vände de hemåt med
det samma, ty i allmänhet var djuren rädd för
kvällen om det blef sent, för då ville de hem
så fort som möjligt!

Landsmålsarkivet Uppsala 1874

Bäck O. Ericsson 1928. AL

DAL.

Frgl. 12

obs.

Landsm. Upps. 1674

Bäck O. Ericsson 1926. AL

vid hantägandet under sina kvällen från skogen
 var som en viss mystisk vilude över nejden,
 hvarfjör skellan många gång, då han fått djuren
 med sin lucksång i fluck, kunde stoppa igen
 skellan med en marstopp, på ett inte störa
 naturens friid! och han viste med sig, att
 alla mått i stog blifvit veltagna, på allt ant-
 sam kunde vederfaras såväl folk som få,
 han litade på krosset som var inskeret i skällens
 knäppägla, på det som var insytt i länken, på ett
 det fanns stål i knifven han bar på sig, och icke
 minst att han skulle kramma ihåg sig nästan jemt.
 Till skällka utsägs alltid den ibland de äldsta
 som var pårnägsammast och påständigaste och så
 med stötligaste karsnen, hvaraf han såg frukt-
 tande ut, hvilket kunde göra gällande, då något
 obekäfligt inträng i fluckan varnadde "påskam"

Landsmålsarkivet Uppsala 1874
 Back O. Ericsson. 1928. AL
 DAL.

Frgl. 12

Landsm. Upps. 1874
 Back O. Ericsson. 1928. AL

bel.
35

I regel var, att då fäbåtarna var så be-
lägen omkring bykläsen "gårdarna" så läst man
utöfver den ena elagen, och äpprefver den andra,
för ambytes skull, samt tillgång till vatten, mera
än den andra, äprensolika gräsdrag, myrboten i härrgår,
sammär i bätter betä, "sämre och bättre bete" go bet.
på sensommaren då man läste ut djuren på
slugmarkerna då hät blitt inhaft "inberget" så
gick det lika dant "eljest" till, just då hade vall-
bjuren bättre tid till, att göra sapkvastar av bjärkräst,
och länkstög i länker ävenså att stryka sällöv
och slucka ränlöv till foder ut kritsan hemma
var och en för sig, så mycket man hann med,
att göra vidjölänkar, som kreaturen skulle bära, om halsen
på en fredag, ansågs lika prektansvärdt som
att ha en arm om halsen, därför gjordes
inga länkar då, hände det när gång, på grund

Landsmålsarkivet Uppsala 1874
Bäck O. Ericsson. 1928. ÅL
DAL.

Landsm., Ups. 1874

Bäck O. Ericsson. 1928. Å. Ingl. 12

68.
36

en att man säkrat bli dagvilt då var det
 en fredosläkte som inte hade nå gullt med sig.
 Lovhal eller stannplass, der ~~stannplass~~ djuren
 skulle vila middag var vanlig ämiskt der
 större lätgångar förekom, en öppen tass plats,
 vid någon gammal kobbättin, eller gruvplats
 der flacken skulle sova och idisla, sin förs-
 tändla mat. Vid uppbrötet derifrån blåstes i
 horn eller bus, hvilket bevarades från annat
 gätlag vid andra påbäläten med olika låtar
 särskilt om det var nåt djur bosta, eller fura
 förekom, ett sjunga eller sångvis utföra vall-
 lät, gick ut på att O-o-a-a-a-u-u-a-a
 vid läsningstider, taner i höga svängningar
 och tvära cirkular i låg diskans, och återigen
 upp i höga taner, gäldde ett tungna djuren
 på vist ställe, blef det lulla-taner, och icke
 i så värst höga taner med djurens namn.

obs.
 Gddb. i
Stann-
plats

Frgl. 12
 Landsmålsarkivet Uppsala 1874
 Back O. Ericsson. 1928. ÅL
 DAL.

Landsm. Upps. 1874
 Back O. Ericsson. 1928. ÅL

bl.

37

Förelämnar även, att vullhölan vid tillfälle,
då man fun på litet rikligare beto för djuren.
ett man stämde upp passande psalmer
i gammal rytmysk medeltid och åtdragande
toner, som satte såväl folk som få, uti
en förnågsam atmosfär, i det man förhafdi.
Likaså med hemmagjorda stämmingsfulla
visor, som sjungas, för det mesta, av de mera
uxna prästas och prästarna, en sådant t. ex. f.
En jungspråk som ut hållan gick -
Loken skinner vida, att dricka av vattnet det kalla,
öfvet under lunden den gröna!! -

Det hände även, att man med sång
skrämdt adjuren ifrån sig, dock säkrast
med toner från instrument, för så vidt,
de blefvo allt för närugna, då, för då -
tog man till grova i fula skällor - i det,
på sent svenska.

Landsm. Upps. 1874
Bäck O. Ericsson. 1928. AL

andsmålsarkivet Uppsala 1874
Bäck O. Ericsson. 1928. AL
DAL.

gl. 12

bl.
38.

Fram det något berituz best, (änmä så hitta på)
och om det misstänktes, att något vilddjur varit
framme mäsa, "fram och tagit", bådades upp, så
mycket, som steg till, av folk, för att gå skall
ringa ihop omkring vildjurit, ju mera folk
ju större togs skullgängen och dess säkure, att
få tag i det, Det var med en viss bävan! att
ställa sej in i skallarmen, men för ^{att} försäkyga
dena bävan, särskilt om det var en björn som
skulle fångas, ställes in äldre män med skuts-
vapen (muskedunder) på vissa mellanrum i skall-
armen, desomellan kvinnor och yngre personer,
som vare beväpnade med yxor och vargbla,
två eller tre personer, som genom barnsignalen
ge till känna med varandra, på olika håll,
hur man skulle förhålla sig med sammans-
dragningen, Föräpsigt skulle alla som vara med
bruja å stuja de mäst de kunna!

Landsmålsarkivet Uppsala 1874
Bäck O. Ericsson. 1928. ÅL

DAL.

Frgl. 12

Landsm. Upps. 1874
Bäck O. Ericsson. 1928. ÅL

bl.
39.

Hallbjunets kännedam om tiden på dagen,
var solens befun, vid de olika ställena t. ex. p.
vid middeberge "middagsberget" aftonvälkullerna
"ett mindre berg" kvällsglytjan "en fördjupning i berget"
der solen gick ned på kvällen, - och när solen
på kvällen var på ett vist ställe skulle kunna
vara hemma och klavbundna, för ett mjölke-
ningen skulle kunna företagas, då ä binddags,
ä då ä mjölkdags, Även hästarna släptes
på bete under församningen, de ha släpt elän
på skragen "skragen", inga instängda hagbeten
i gamla tiden, endast den delvis inhägnade
lätgången som var gemensam, och i vissa
fall större slagängen som var gemensam
för betet på aftonsamningen, därför att elän
varogare av skilda slagtegar der inom, med
ringneer vidt omkring stängda gårdsgårdar.

Landmålsarkivet Uppsala 1874
Bäck O. Ericsson. 1928. AL
DAL.
Ergl. 12

Landsm. Upps. 1874
Bäck O. Ericsson. 1928. AL